

Konstitutionsutskottets betänkande

1976/77:39

med anledning av motioner rörande förhållandet mellan stat och kyrka m. m.

I detta betänkande behandlas följande motioner:

1976/77:48 av herr Werner m. fl. (vpk),

1976/77:436 av herr Palme m. fl. (s),

1976/77:583 av herr Nilsson i Agnäs (m),

1976/77:999 av fru Ekelund (c) samt

1976/77:1002 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Odelsparr (c)

I betänkandet redovisas avsnittsvis de frågor som tagits upp i motionerna, nämligen om förhållandet stat-kyrka, om tillfällig upplåtelse av kyrkorum, om konungens underskrift av vissa expeditioner i kyrkliga frågor samt om ändring av tidpunkten för valen till kyrkofullmäktige.

1. Stat-kyrka-frågan

Motionsyrkandena

I motionen 1976/77:48 av herr Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om kyrkans skiljande från staten.

I motionen 1976/77:436 av herr Palme m. fl. (s) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna

1. att överläggningarna mellan företrädare för staten och svenska kyrkan bör fullföljas enligt de ursprungligen fastlagda riktlinjerna på sätt närmare har utvecklats i motionen,

2. att arbetet bör planeras och bedrivas så att resultatet kan redovisas under år 1977,

3. att de synpunkter i övrigt som redovisats i motionen blir vägledande för arbetets inriktning.

1958 års utredning kyrka-stat

Riksdagen uttalade sig år 1956 för en utredning vars huvudsyfte borde vara att lägga fram material för en fortsatt diskussion om ett framtida ställningstagande till frågan om statens och svenska kyrkans relationer till varandra (KU 1956:17, rskr 1956:381).

Regeringens direktiv för den sedermera tillkallade expertutredningen benämnd 1958 års utredning kyrka-stat anslöt sig nära till riksdagens uttalande om utredningsarbetets syfte och uppläggning.

1958 års utredning kyrka-stat tolkade sin uppgift så att den omfattade

”icke att förbereda kyrkans skiljande från staten utan att förutsättningslöst och allsidigt framlägga material för ett senare ställningstagande i annan ordning till hur förhållandet mellan staten och Svenska kyrkan i framtiden skall vara gestaltad, utan eget ställningstagande för eller emot någon viss lösning”. Efter ett tioårigt utredningsarbete framlade utredningen sitt slutbetänkande (SOU 1968:11).

Utredningen avgav under arbetets gång följande delbetänkanden:

I. Religionens betydelse som samhällsfaktor. Möjligheter och metoder för en sociologisk undersökning (SOU 1963:26)

II. Kyrkor och samfund i Sverige. Omfattning och verksamhet (SOU 1963:39)

III. Religionsfrihet (SOU 1964:13)

IV. Historisk översikt – Kyrkobegrepp (SOU 1964:16)

V. Kristendomsundervisningen. Med särskild hänsyn till förhållandet kyrka–stat (SOU 1964:30)

VI. Lagstiftning – Rättskipning (SOU 1965:70)

VII. Folkbokföringen (SOU 1967:16)

VIII. De teologiska fakulteterna (SOU 1967:17)

IX. Kyrklig organisation och förvaltning (SOU 1967:45)

X. Kyrklig egendom – Skattefrågor – Prästerskapets privilegier (SOU 1967:46)

Vid sina analyser utgick 1958 års utredning kyrka–stat från fyra hypotetiska lägen, som av utredningen sammanfattningsvis definierades enligt följande.

”För *A-läget* har utredningen upptagit reformer som ej ändrar grunderna för relationen mellan staten och kyrkan. Det förutsättes att i detta läge ett nära samarbete alltjämt förekommer mellan stat och kyrka. Detta innebär bl. a. att kyrkans religiösa verksamhet skall regleras på likartat sätt som nu sker samt att beskattningsrätten skall bestå och tillgången till kyrklig jord lämnas orubbad. Viss gemenskap mellan borgerliga och kyrkliga organ förutsättes alltjämt förekomma, särskilt på riksplanet. De reformer som i detta läge aktualiseras, inriktas emellertid i betydande utsträckning på organen.

I *D-läget* har utredningen förutsatt att kyrkan skall vara fri såväl i organisatoriskt avseende som eljest, utan beskattningsrätt och utan tillgång till den kyrkliga jorden; kyrkobyggnaderna med tomter förutsättes dock kvarstå i kyrklig disposition. I ett sådant läge har frågorna om frihet för kyrkan och om likställighet mellan olika livsåskådningar kunnat renodlas. Detsamma gäller religionsfrihetsproblemen. Hänsyn har här icke behövt tagas till de speciella frågor om kompetens och kontroll m. m. som uppkommer då någon form av särskilt statligt stöd föreligger.

I *B- och C-lägena* förutsättes kyrkan i princip vara i organisatoriskt hänseende friställd från staten. Lägena skiljer sig till en början från varandra när det gäller ekonomiska förhållanden. Detta kan emellertid få konsekven-

ser för andra områden, såsom statlig uppsikt och kontroll. I B-läget förutsattes kyrkan bibehålla någon form av beskattningsrätt eller i varje fall en förenklad form för uppbörd av medlemsavgifter genom statliga organ. Vidare förutsattes kyrkan ha kvar rätten till kyrklig jord och övrig kyrklig egendom. För C-läget utgår utredningen från att kyrkan liksom i B-läget har kvar rätten till den kyrkliga egendomen. Däremot förutsattes här, i motsats till vad som gäller i B-läget att statlig medverkan vid uppbörd av medlemsavgifter icke kvarstår. Vid sidan av den närmare utformningen av de ekonomiska förhållanden, som är lägenas utgångspunkter, har undersökningen av olika konsekvenser därav varit en viktig uppgift för utredningen" (SOU 1968:11 s. 22).

Betänkandet Svenska kyrkan och staten sändes våren 1968 ut på remiss till ett 100-tal myndigheter och organisationer. En sammanställning av remissyttrandena har publicerats (SOU 1970:2). Av denna sammanställning framgår bl. a. att av 95 remissinstanser uttalade sig 31 för fortsatt samband mellan stat och kyrka. Dessa utgjordes till övervägande delen av organ med anknytning till svenska kyrkan. 17 remissinstanser stödde tanken på ett fritt läge, medan 47 inte uttryckligen tog ställning. Till denna sistnämnda grupp hörde alla icke-kyrkliga myndigheter utom åtta länsstyrelser, av vilka sex förordade fortsatt samband och två ett fritt läge, samt flertalet organisationer utan kyrklig anknytning.

1968 års stat-kyrka-beredning

En ny etapp i utredningsarbetet om stat-kyrka-frågorna inleddes 1968 genom tillkallandet av den parlamentariskt sammansatta 1968 års beredning om stat-kyrka. Huvuduppgiften var enligt direktiven att på grundval av i första hand det av den tidigare beredningen presenterade utredningsmaterialet ta ställning i den centrala frågan om det framtida förhållandet mellan staten och svenska kyrkan. Mer detaljerade lösningar borde inte utarbetas under denna etapp i utredningsarbetet. Det gällde i första hand att nå fram till ett ställningstagande i fråga om den principiella utformningen av förhållandet mellan staten och kyrkan.

Utgångspunkten för arbetet borde enligt direktiven vara de fyra lägen som 1958 års utredning hade presenterat, varvid i första hand A- och C-lägena borde övervägas. I fråga om C-läget underströks att ett huvudproblem var att finna former för övergångsbestämmelser av bl. a. ekonomisk art. Eftersom staten inte kunde fransäga sig allt ansvar för religiösa angelägenheter borde beredningen åtminstone i stort presentera villkoren för en från staten organisatoriskt skild kyrka. En betydelsefull fråga var hur en sådan kyrkas ekonomi borde ordnas särskilt under övergångstiden.

I slutbetänkandet (SOU 1972:36) Samhälle och trossamfund vidgades frågan till att omfatta alla trossamfund, även om huvudfrågan gällde förändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Resultatet av vissa kompletterande undersökningar som beredningen utfört, bl. a. om svenska kyrkans

och andra trossamfunds ekonomi, publicerades i delbetänkandet (SOU 1971:29) Kyrkan kostar samt i bilagor (SOU 1972:37-38 och DsU 1972:5-8) till slutbetänkandet.

Beredningens förslag hade karaktär av principlösningar. Det förutsattes att ytterligare utredningsarbete behövde ske på åtskilliga områden innan förslagen kunde genomföras.

De grundläggande principerna i beredningens förslag innebar i huvudsak följande.

- Kyrkans ansvar för folkbokföringen och begravningsväsendet förs över till borgerliga organ.
- Kyrkans församlingar skall inte längre ha ställning som kommuner.
- Kyrkans församlingar skall inte längre ha beskattningsrätt.
- Kyrkomötets ställning som lagstiftande organ upphävs.
- Kyrkan ges möjligheter att självständigt besluta om trosfrågor och om inre organisatoriska frågor, däribland tillsättning av tjänster inom kyrkan.
- Kyrkan skall som hittills ha rätt till den kyrkliga egendomen.
- Medlemskap i kyrkan betraktas som en inomkyrklig fråga.
- Den som är medlem i kyrkan vid tiden för övergången till de ändrade relationerna förblir medlem utan hinder av övergången.
- Kyrkans medlemmar förutsätts liksom hittills svara för huvuddelen av kostnaderna för kyrkans verksamhet.
- Staten erbjuder hjälp med uppbörden av avgifter.
- Staten erbjuder visst ekonomiskt stöd.

Beredningen presenterade en detaljerad tidsplan för genomförandet av förslagen. Enligt denna tidsplan skulle svenska kyrkans offentligrättsliga reglering upphöra efter en förberedelseperiod om tio år, dvs. vid utgången av år 1982. Förberedelserna under denna period skulle grundas bl. a. på riksdagens ställningstagande år 1974 till en principproposition med förslag till beslut om allmänna riktlinjer för det fortsatta reformarbetet. Under perioden 1974-1983 förutsattes ett omfattande utredningsarbete både i statlig och kyrklig regi, varjämte vissa förhandlingar och överläggningar skulle äga rum. Regering, riksdag och kyrkomöte skulle vid olika tillfällen under perioden fatta beslut om genomförandet av olika delreformer, t. ex. överförandet av ansvaret för folkbokföring och begravningsväsendet till borgerliga organ. Förslaget om statlig hjälp med uppbörden av avgifter avsåg en period om tio år efter det att kyrkans offentligrättsliga reglering hade upphört, dvs. perioden 1983-1992.

Stat-kyrka-beredningens förslag var inte helt enhälligt. Sålunda hade centerpartiets företrädare reserverat sig mot dels förslagen att kyrkans församlingar inte längre skulle ha ställning som kommuner med beskattningsrätt, dels det principiella synsättet att ansvaret för begravningsväsendet borde föras över till borgerligt organ. Sistnämnda fråga borde enligt reservanten utredas ytterligare. Vissa andra reservationer och särskilda yttranden förelåg

(se KU 1974:37 s. 2-3).

Beredningens förslag blev föremål för ett omfattande *remissförfarande*. Särskild vikt lades på att säkerställa att synpunkter från lokal nivå skulle komma fram. Sammanlagt kom 870 yttranden in, vilka har ställts samman och publicerats av utbildningsdepartementet (SOU 1974:9).

Av den publicerade sammanställningen framgår att remissinstansernas ställningstagande till *beredningens förslag i stort* uppvisade en splittrad bild. De flesta instanserna (426) var positivt inställda, medan 90 uttryckligen avstod från ställningstagande. En kritisk grundinställning till förslagen kom fram i 354 yttranden.

För att spegla olika opinioner bland remissinstanserna grupperades i sammanställningen de 870 yttrandena i fem kategorier, nämligen centrala statliga myndigheter m. m. (36), länsstyrelser och borgerliga primärkommuner m. m. (210, varav 186 kommuner), instanser med anknytning till svenska kyrkan (315, varav 273 församlingar), instanser med anknytning till andra trossamfund (287, varav 263 frikyrkoförsamlingar) samt fackliga, politiska och vissa andra ideella organisationer (22). Med denna utgångspunkt avtecknar sig i huvudsak följande bild av remissopinionen.

Inom gruppen centrala statliga myndigheter m. m. ansåg man sig i allmänhet ej böra ta ställning till de grundläggande principerna i beredningens förslag. Men samtliga som tog ställning redovisade en positiv grundinställning till förslaget. I gruppen länsstyrelser och borgerliga primärkommuner m. m. hade de flesta (100) en positiv grundinställning, medan en kritisk grundinställning kom fram i 86 yttranden. Mer än fem sjättedelar av yttrandena från instanser med anknytning till andra trossamfund än svenska kyrkan var positivt inställda till förslaget. Samma inställning kom fram i yttranden från hälften av gruppen fackliga, politiska och andra ideella organisationer. Inom denna grupp var endast ett fåtal kritiskt inställda, medan resten ej tog ställning.

Kritiken mot beredningens förslag var koncentrerad till instanser med anknytning till svenska kyrkan. Av de 315 yttranden som hänförts till denna grupp gav sålunda närmare fyra femtedelar uttryck för en kritisk grundinställning. 58 remissinstanser med anknytning till kyrkan deklarerade dock en positiv grundinställning.

Beträffande remissinstanserna på "lokalplanet" framgick att de flesta kommunerna hade en positiv grundinställning, men ett 20-tal kommuner avstod uttryckligen från ställningstagande. En stor majoritet bland de hörda församlingarna inom svenska kyrkan var kritiskt inställd. Av frikyrkoförsamlingarna var över 85 % positivt inställda. Det kan nämnas att företrädare på central nivå för frikyrkorna i de flesta fall var positivt inställda under förbehåll av statlig uppbördshjälp åt svenska kyrkan.

Bland de positivt inställda instanserna förekom många som hade gjort ett eller flera förbehåll. Ett av de vanligare förbehållen var att erbjudandet

om uppbördshjälp borde utsträckas utöver de föreslagna tio åren. Det förekom också yttranden, där man kritiserade beredningen för att den hade föreslagit en för svenska kyrkan alltför generös lösning, liksom uttalanden av innebörd att beredningens lösning inte gav kyrkan tillräcklig frihet.

Bland de kritiska instanserna kan urskiljas olika kategorier. Åtskilliga instanser förordade i stort sett status quo. Hit hörde ett mycket stort antal församlingar inom svenska kyrkan. En annan kategori utgjordes av dem som hade andra väsentliga invändningar mot förslaget. Hit hör till en början de som sade sig ansluta sig till beredningens huvudlinjer men avstyrkte förslaget om upphävande av lagen om församlingsstyrelse och beskattningsrätten, dvs. anslöt sig till centerpartireservationen. Hit hör vidare de instanser – däribland många organ på central och regional nivå inom svenska kyrkan – som även förordade s. k. ramlagstiftning för kyrkan och därjämte förde fram andra väsentliga erinringar mot beredningens förslag, exempelvis på grundval av 1968 års s. k. reformprogram.

Praktiskt taget samtliga instanser, vilka yttrat sig om förslaget att överföra bestämmanderätten i *inomkyrkliga angelägenheter* till svenska kyrkan i samband med relationsförändringen, fann det vara riktigt att kyrkan erhöll bestämmanderätten över inomkyrkliga angelägenheter. Olika uppfattningar förelåg däremot om sättet och tidpunkten för ett sådant överförande. Flertalet uttalade sig härvid för beredningens förslag att denna bestämmanderätt borde överföras i samband med den av beredningen föreslagna relationsförändringen. Många instanser med anknytning till svenska kyrkan gjorde däremot gällande att överförandet kunde och borde ske inom ramen för nuvarande samband mellan staten och kyrkan.

En bred remissopinion stödde förslaget om överförande av *folkbokföringen* till borgerlig myndighet. Kritik mot detta förslag kom nästan enbart från instanser med anknytning till svenska kyrkan. Men även inom denna fanns en betydande grupp, däribland ett 70-tal församlingar, som stödde beredningens förslag. Av övriga lokala organ stöddes förslaget av närmare 140 kommuner och 250 frikyrkoförsamlingar. – De kritiska instanserna bestred dock inte uppfattningen att folkbokföringen som sådan är en borgerlig uppgift.

När det gäller huvudmannaskapet för *begravningsväsendet* hade de flesta centrala myndigheter, andra trossamfund samt politiska och andra ideella organisationer som yttrat sig i frågan en positiv inställning till beredningens förslag. Åtskilliga länsstyrelser samt de flesta instanser med anknytning till svenska kyrkan var emellertid kritiskt inställda och förordade ytterligare utredningar. Av de kommuner som hörts hade ungefär hälften, ett 90-tal, en positiv inställning till beredningens förslag. Ett 20-tal kommuner anslöt sig till centerpartireservationen och förordade alltså ytterligare utredning. Ungefär lika många tog inte ställning. Omkring 50 kommuner var mer eller mindre entydigt kritiska mot tanken att överföra ansvaret för allmänna begravningsplatser till kommunerna. Omkring 35 av de hörda församling-

arna inom svenska kyrkan godtog förslaget. Ett 60-tal församlingar anslöt sig till centerpartireservationen, ca 15 tog inte ställning, men majoriteten (drygt 160) var mer eller mindre entydigt kritiskt inställda. Ca 240 frikyrkoförsamlingar gav däremot uttryck åt en positiv inställning till beredningens förslag. Önskemål om utökad statlig *uppbördshjälp* förekom – som framgått av redogörelsen för inställningen till beredningens förslag i stort – i stor utsträckning både bland dem som hade en positiv och bland dem som hade en kritisk grundinställning till beredningens förslag.

Remissinstansernas inställning till de olika *ekonomiska stödåtgärder* som beredningen föreslagit hängde i stor utsträckning samman med deras ställningstagande till förslaget i stort. Detta gällde exempelvis förslagen om stöd till ekonomisk utjämning, samlingslokaler, kulturhistoriskt värdefulla kyrkobyggnader m. m.

Beredningens förslag om den *kyrkliga egendomen* kommenterades i ett stort antal remissvar. Också här var inställningen splittrad. En huvudinvändning var att kyrkan borde ha tillförsäkrats full äganderätt antingen till all den egendom som den f. n. förfogar över eller till vissa slag av denna egendom. En del instanser hävdade att äganderätten till den kyrkliga egendomen borde klarläggas eller fastställas före ett principbeslut i egendomsfrågan. Från många håll inom svenska kyrkan uttrycktes oro för innebörden av beredningens uttalanden om att kyrkans rätt till egendomen skulle vara beroende av att kyrkan behåller sin nuvarande territoriella församlingskarakter och folkkyrkostruktur.

Frågans läge våren 1973 m. m.

Kort före remisstidens utgång den 1 april 1973 gavs i ett pressmeddelande från statsrådsberedningen till känna att regeringen inte avsåg att föreslå några djupgående reformer när det gällde den svenska kyrkan. Meddelandet hade följande lydelse:

Stat-kyrkoberedningen tillsattes 1968 med uppgift att ta ställning i den centrala frågan om det framtida förhållandet mellan stat och kyrka. Utredningsarbetet borde äga rum i en anda av tolerans och generositet. Det betonades att beredningen borde eftersträva samlande lösningar.

1969 års socialdemokratiska partikongress ställde sig bakom dessa riktlinjer.

Beredningen lämnade i maj 1972 sitt principbetänkande Samhälle och trossamfund. Svenska kyrkan skulle efter en längre övergångstid upphöra att vara bunden av riksdagsbeslut. Övriga trossamfund skulle uppnå större jämställdhet och bättre villkor. Den parlamentariska beredningen hade nått stor enighet bakom sina förslag. Den socialdemokratiska partikongressen i oktober 1972 ställde sig bakom beredningens förslag. Förslagen var att beteckna som ett generöst erbjudande till den svenska kyrkan. Nu ankom det i första hand på kyrkan att ta ställning och lämna besked. Kongressen höll fast vid grundsynen att det gäller att nå en samlande lösning. Reformerna på religionsfrihetens område bör enligt socialdemokratins uppfattning

genomföras med så stor politisk enighet som möjligt.

Ur de remissyttranden om stat-kyrkaförslaget som inkommit liksom av de utförligt redovisade förberedelserna för de flesta övriga kan klara tendenser utläsas. Från många håll, särskilt från allmänt samhällseliga instanser, kommer positiva reaktioner. Det står emellertid redan nu klart att förslagen vållat stark splittring inom de kristna grupperna. Frikyrkorna liksom "invandrarkyrkorna" är i stort positiva till huvudprinciperna för förslagen.

Inom den svenska kyrkan har däremot starka krafter ställt sig avvisande.

Förutsättningarna för en bred samling över partigränserna torde likaså vara mycket små, sedan man inom moderata samlingspartiet och centern icke velat hålla denna fråga utanför partipolitiken och i det närmaste avvisat beredningens förslag.

Under dessa förhållanden kan något avgörande i frågan om förhållandet mellan stat och kyrka under de förutsättningar som angavs i samband med tillsättandet av 1968 års beredning icke nås. Vi har eftersträvat en samlande lösning. Den kan inte i dagens läge uppnås. Under sådana förhållanden kommer regeringen icke att utforma eller framlägga förslag i denna fråga.

Därav följer att regeringen icke kommer att föreslå några djupgående reformer när det gäller den svenska kyrkan. De förhållanden som nu råder kommer därför att i huvudsak bestå. Regeringen avvisar varje slag av lösning i form av grumliga mellanlägen som icke skapar klarhet i relationerna mellan staten och kyrkan. Detta hindrar inte att vissa andra mindre reformer, som får starkt stöd av remissinstanserna genomförs. Strävandena att förbättra villkoren för övriga trossamfund kommer att fortsätta.

I ett interpellationssvar den 30 november 1973 anförde dåvarande kyrkoministern bl. a. att de politiska partiernas ståndpunkter till beredningens förslag syntes vara oförändrade. Det finns därför inte skäl att ändra regeringens beslut i reformfrågan. Endast vissa mindre reformer skulle komma att övervägas. Det kan nämnas att den s. k. dissenterskatten har sänkts från 60 % till 30 %. Utredningar har tillsatts om den andliga vården på sjukhus och kriminalvårdsanstalter och om själavård och övriga kyrkliga beredskapsfrågor vid krig och krigsfara. Ändrade regler har införts om prästernas vigelskyldighet. Vittneseden vid domstol innehåller inte längre något religiöst inslag. Vidare har vigselrätten för frikyrkopastorerna utvidgats och anslagen till andra trossamfund än svenska kyrkan kraftigt ökat.

Kyrkligt utredningsarbete och överläggningar med staten

Biskopsmötet beslöt våren 1973 i anslutning till regeringens pressmeddelande i stat-kyrka-frågan att anmoda ärkebiskopen att tillsätta en särskild arbetsgrupp med uppgift att få till stånd vissa reformer beträffande svenska kyrkans organisation. En sådan arbetsgrupp tillsattes i september 1973 bestående av ledamöter utsedda av biskopsmötet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Rikskommittén för stiftsting och Riksförbundet Kyrkans ungdom. Gruppens uppgift var att arbeta fram förslag till reformer beträffande kyrkans organisation och arbetsformer, framför allt den kyrkliga

organisationen på riks- och stiftsplanen vid olika alternativa lägen med hänsyn till kyrkans förhållande till staten. Dessa lägen beskrevs i ärkebiskopens direktiv för arbetet som 1) i stort sett oförändrat läge, 2) en statlig ramlagstiftning för kyrkan på församlings-, stifts- och riksplanet med möjlighet för kyrkan själv att besluta om och vårda sina inre angelägenheter och 3) en från staten i organisatoriskt avseende helt fristående kyrka. Arbetet inom gruppen borde bedrivas på sådant sätt att reformförslag som principiellt sett berörde nuvarande samband mellan stat och kyrka kunde aktualiseras i god tid före det kyrkomöte som var avsett att hållas i september 1975.

Den 18 februari 1975 inleddes överläggningar mellan statsrådet Gustafsson, föredragande statsråd i kyrkofrågor, och företrädare för svenska kyrkan angående de framtida relationerna mellan kyrka och samhälle. I överläggningarna deltog ärkebiskop Sundby samt företrädare för biskopsmötet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Rikskommittén för stiftning och Riksförbundet Kyrkans ungdom jämte den arbetsgrupp inom regeringens kansli som biträder statsrådet Gustafsson i kyrkofrågor. I ett pressmeddelande från statsrådet Gustafsson samma dag meddelades följande om överläggningarna:

Vid sammanträdet diskuterades förändringar i relationerna mellan kyrka och samhälle med utgångspunkt i 1968 års berednings förslag och remissyttrandena över detta. Man var överens om att inom förslaget ram pröva vilka förändringar som kunde vidtagas i syfte att skapa goda framtida arbetsbetingelser åt kyrkan och övriga trossamfund.

Under de fortsatta diskussionerna kommer att behandlas bl. a. frågan om kyrkans medverkan i begravningsväsendet. Kyrkans framtida ekonomi kommer också att ägnas stor uppmärksamhet. En tredje punkt som kommer att diskuteras i detalj är frågor som berör övergången från nuvarande statskyrkosystem till ett självständigt trossamfund. Denna punkt kräver en grundlig genomgång av all kyrklig lagstiftning. Behovet av lagstiftning för att genomföra själva övergången måste också prövas. Svenska kyrkans behov av hjälp för att klara av vissa organisatoriska frågor i samband med övergången kommer också att tas upp.

Vid sammanträdet diskuterades tillsättandet av särskilda arbetsgrupper med uppgift att utreda och framlägga förslag i särskilda delavsnitt.

Vid fortsatta överläggningar i mars 1975 tillsattes fyra arbetsutskott. Dessa fick i uppdrag att bereda olika delavsnitt såsom kyrkans medverkan i begravningsväsendet, dess framtida ekonomi, den kyrkliga egendomen samt olika frågor som berör kyrkans framtida organisation och ställning, övergången till ett självständigt trossamfund och erforderlig lagstiftning. I ett senare sammanhang i betänkandet redovisas läget i de olika arbetsutskotten.

Kyrkomötet 1975

Frågan om relationerna mellan stat och kyrka togs inte upp till någon närmare sakbehandling vid *kyrkomötet 1975*. Frågan berördes dock i olika sammanhang.

I sitt inledningsanförande vid kyrkomötet anförde sålunda ärkebiskopen följande:

Frågan om det framtida förhållandet mellan stat och kyrka kommer icke, såvitt nu kan bedömas, att bli någon huvudfråga vid detta kyrkomöte. Orsaken är givetvis det nu pågående utredningsarbetet med deltagande från både statligt och kyrkligt håll. Avsikten med detta arbete är att söka få fram förslag, som kan accepteras av båda parter, dvs. som är förenliga med den principiella ställning som statsmakterna intagit och med kyrkans önskan om rimliga möjligheter att också i fortsättningen, under ändrade yttre förhållanden, arbeta som en öppen folkkyrka över hela vårt land. Som deltagare i detta arbete hyser jag goda förhoppningar om att det skall krönas med framgång inom överskådlig tid. Vad som är särskilt angeläget är att vi inom kyrkan kan nå någon enighet om de bärande grundlinjerna för en framtida kyrkoorganisation och kring lösningar som är både rimliga och möjliga. Här föreligger på inomkyrkligt håll en stor och angelägen arbetsuppgift.

Riksdagsbehandlingen av stat-kyrka-frågorna 1974, 1975 och 1976

Med anledning av motioner till 1974 års riksdag avseende bl. a. stat-kyrka-problematiken framhöll konstitutionsutskottet i sitt betänkande KU 1974:37 som angeläget att statsmakterna kunde ta ställning till de frågor som aktualiserats genom kyrka-stat-beredningens förslag i en såvitt möjligt lugn och avspänd atmosfär. Detta förutsatte enligt utskottet bl. a. att förslaget och de åsikter därom som framkommit vid remissbehandlingen först noggrant studerades och övervägdes av samtliga berörda parter. En fortsatt diskussion i frågorna såväl inom varje berörd grupp som mellan dessa kunde enligt utskottet antas komma att ytterligare klarlägga de väsentliga frågeställningarna. Utskottet pekade i sammanhanget också på den av ärkebiskopen 1973 tillsatta arbetsgruppen som ägnade sig åt fortsatt arbete med önskvärda reformer beträffande svenska kyrkans organisation. Utskottet var med hänvisning till det anförda inte berett att tillstyrka motionerna men förutsatte att arbetet med frågorna fortsatte på det sätt utskottet förordat.

Utskottets hemställan gick ut på att riksdagen skulle förklara motionerna besvarade med vad utskottet anförde. Till betänkandet avgavs två reservationer. I den ena (m) förordades tillsättandet av en statlig utredning med företrädare för de politiska partierna och svenska kyrkan med uppgift att utarbeta förslag till önskvärda reformer beträffande kyrkans organisation och arbetsformer. I den andra reservationen (vpk) framfördes krav på förslag från regeringen om kyrkans skiljande från staten.

Riksdagen följde utskottet.

Konstitutionsutskottet återkom hösten 1975 till frågor om stat-kyrka-problematiken i sitt betänkande KU 1975/76:20. I betänkandet behandlades ett stort antal motioner i kyrkliga frågor, som väckts under den allmänna motionstiden 1975. Utskottet uttalade bl. a.:

Frågan om de framtida relationerna mellan stat och kyrka, och där inbegripet inte bara svenska kyrkan utan även andra trossamfund, är en angelägenhet som djupt engagerar stora medborgargrupper. Som utskottet anför i tidigare sammanhang i samband med behandlingen av motioner i hithörande ämnen är det av största vikt att lösningen av frågorna kan ske i en så långt möjligt lugn och avspänd atmosfär. En uppsplitande politisk strid på detta område måste undvikas. Enligt utskottet bör de samtal och expertöverläggningar som nu kommit till stånd mellan staten och kyrkan hälsas med tillfredsställelse. Skulle dessa leda till positivt resultat torde det kunna förutsättas att fortsatta överläggningar kommer att äga rum även i andra sammanhang, t. ex. under medverkan av de politiska partierna.

Under den tid som förestår innan slutlig ställning kan tas till stat-kyrka-problematiken kan självfallet behov uppstå av olika reformer inom svenska kyrkan, såsom vad gäller nya former för gudstjänstliv och annan kyrklig verksamhet. Det bör enligt utskottet ankomma på kyrkan själv genom kyrkomötet att ta initiativ till genomförandet av sådana reformer. Utskottet vill i sammanhanget erinra om att vid årets kyrkomöte fattats beslut om en rad sådana frågor bl. a. beträffande gudstjänstordningen, gemensamt nattvardsfirande med andra trossamfund och den svenska psalmboken. Däremot anser utskottet att de frågor som direkt berör relationerna mellan samhälle och kyrka bör anstå i avvaktan på resultatet av de pågående överläggningarna och statsmakternas överväganden med anledning därav. Enligt vad utskottet redan inledningsvis anförat får de ämnen som upptagits i nu förevarande motioner hänföras till sådana frågor.

Utskottet hemställde om avslag på samtliga behandlade motioner. Till betänkandet fogades reservationer och särskilda yttranden som avsåg stat-kyrka-problematiken. I en reservation (vpk) begärdes förslag till 1975/76 års riksmöte om kyrkans skiljande från staten. I motiveringen uttalades följande:

Stat-kyrka-beredningen tillsattes 1968 med uppgift att lägga fram förslag i frågan om förhållandet mellan stat och kyrka. Under 1972 lade utredningen fram sitt betänkande Samhälle och trossamfund (SOU 1972:36), vilket skulle ligga till grund för en proposition i ämnet. Så blev emellertid inte fallet. Regeringen retirerade i stället inför trycket från vissa kyrkliga och borgerliga kretsar och lade inte fram några förslag till lösning av kyrka-stat-frågan. Den linje regeringen valt innebär att lösningen av denna fråga skjuts till en avlägsen framtid.

Utskottet vill understryka att de hittillsvarande relationerna mellan svenska kyrkan och staten inte är förenliga med den allmänt omfattade principen om religionsfrihet. En bred majoritet av svenska folket torde ställa sig bakom åtgärden att klippa av de speciella och konstlade banden mellan staten och ett av flera trossamfund. Förslag om kyrkans skiljande från staten bör därför föreläggas innevarande riksmöte.

I en reservation (c) föreslogs att utskottets yttrande rörande frågan om de framtida relationerna mellan stat och kyrka borde ha följande lydelse:

Enligt utskottet är den självklara utgångspunkten för reformarbetet på det kyrkliga området att garantier skapas för den svenska kyrkans framtida verksamhet. Reformerna måste också syfta till att åstadkomma likvärdiga arbetsbetingelser för andra trossamfund. Enligt utskottets uppfattning behöver emellertid den önskade jämlikheten inte innebära någon mer djupgående förändring av svenska kyrkans ställning.

Utskottet anser det vara ett oeftergivligt krav att svenska kyrkans karaktär av öppen folkkyrka bevaras. Väsentliga praktiska förutsättningar för den öppna folkkyrkans bevarande är att det även i framtiden finns en grundläggande lagstiftning om kyrkan av samma slag som församlingsstyrelselagen och att kyrkans beskattningsrätt bibehålls.

Frågan om de framtida relationerna mellan stat och kyrka, och där inbegripet inte bara den svenska kyrkan utan även andra trossamfund, är en angelägenhet som djupt engagerar stora medborgargrupper. Som utskottet anfört i tidigare sammanhang i samband med behandlingen av motioner i hithörande ämnen är det av största vikt att lösningen av frågorna kan ske i en så långt möjligt lugn och avspänd atmosfär. En uppslitande politisk strid på detta område måste undvikas. Enligt utskottet måste därför de politiska partierna få möjlighet att medverka så snart som möjligt i det reformarbete som nu återupptagits genom samtalen och överläggningarna mellan staten och kyrkan.

I ett särskilt yttrande (m) uttalades följande:

Moderata samlingspartiet beklagar att en lösning av frågan om relationerna mellan kyrkan och staten ännu icke kunnat komma till stånd. Om någon fråga bör lösas i samförstånd utan hårda politiska meningsbrytningar, är det kyrkans och samfundens ställning i förhållande till staten.

Regeringen dröjde länge med att ta något initiativ för att åstadkomma en samförstånds lösning i stat-kyrka-frågan. Genom de överläggningar som inleddes våren 1975 mellan kyrkoministern och företrädare för svenska kyrkan har emellertid dödläget brutits. Liksom utskottet ser vi positivt på dessa kontakter och de expertöverläggningar som till följd därav kommit till stånd. Vi anser också att i kommande överläggningar bör representanter för de politiska partierna delta.

Inom svenska kyrkan pågår f. n. utredningsarbete i syfte att åstadkomma vissa inre reformer bl. a. på det organisatoriska planet. Vårt ställningstagande till de i detta sammanhang aktuella motionerna 1975:688, 1975:990 och 1975:998 innebär inte att vi har frångått moderata samlingspartiets uppfattning att statsmakterna måste medverka till en snar reformering av kyrkans organisations- och arbetsförhållanden.

I ett annat särskilt yttrande (fp) anfördes följande:

För folkpartiet står det klart att de nuvarande banden mellan staten och Svenska kyrkan måste upplösas. Folkpartiet verkar för kyrkans frihet, jämställdhet mellan trossamfunden i förhållande till staten och den enskildes rätt att själv avgöra medlemskap och ekonomiskt engagemang i trossamfund. Svenska kyrkan bör garanteras goda möjligheter att också i fortsättningen verka som en öppen folkkyrka och att bedriva sitt arbete i hela landet.

Detta uttalande, gjort vid 1974 års landsmöte, klargör folkpartiets principiella inställning till frågan om det framtida förhållandet mellan stat och kyrka. I avvaktan på resultatet av de samråd som nu pågår mellan företrädare för svenska kyrkan och företrädare för regeringen har jag dock avstått från att nu kräva ett ställningstagande från riksdagens sida.

Riksdagen följde utskottet.

Stat-kyrka-frågan behandlades av riksdagen ånyo i början av år 1976. Utskottets majoritet (KU 1975/76:38) hänvisade därvid till sina uttalanden i det hösten 1975 framlagda betänkandet. Vissa reservationer och särskilda yttranden förelåg (se betänkandet s. 23 ff.). Riksdagen följde utskottet.

Motionernas syfte

I motionen 48 (vpk) anförts att förhållandet mellan staten och kyrkan bör regleras i enlighet med demokratis och religionsfrihetens principer. Enligt motionen utgjorde stat-kyrka-beredningens förslag en tillräcklig grund för att lösa förhållandet mellan staten och kyrkan. Motståndet mot beredningens förslag från vissa kyrkliga och borgerliga kretsar fick till följd att frågan ännu inte kommit till avgörande. Enligt motionen bör frågan om kyrkans skiljande från staten lösas utan ytterligare dröjsmål.

I motionen 436 (s) sammanfattas syftet sålunda. Religionen och härmed trossamfunden har en mycket stor betydelse i vårt samhälle. Staten har sedan långt tillbaka givit svenska kyrkan sitt stöd. Under senare tid har detta vidgats till att omfatta också övriga trossamfund, vilket utgör ett uttryck för strävan att skapa rättvisa och jämställdhet mellan de skilda trossamfunden. Denna strävan utgör den grundläggande utgångspunkten också för arbetet med att söka lösningar på frågan om de framtida relationerna mellan staten och svenska kyrkan. Därvid gäller det att finna sådana lösningar som främjar och inte försvårar svenska kyrkans möjligheter att som ett fritt trossamfund verka i det svenska samhället. Syftet med motionen är att säkerställa att detta synsätt blir vägledande i de pågående överläggningarna mellan företrädare för staten och svenska kyrkan om relationerna i framtiden. I motionen anförts att det är oklart huruvida den nuvarande regeringen är beredd att lägga 1968 års berednings principer till grund för en överenskommelse med kyrkan om förändrade relationer till staten. Om detta inte sker förlorar samtalen mellan företrädarna för staten och för kyrkan sin mening. Det är inte principerna som överläggningarna skall avse utan de praktiska möjligheterna att förverkliga dem. För att ingen oklarhet härom skall råda bör riksdagen som sin mening uttala att detta är överläggningarnas syfte. Att vid utformningen av de praktiska lösningarna de synpunkter som förts fram i remissyttrandena över beredningens betänkande skall beaktas är enligt motionen en självklarhet. Efter en ändring av relationerna mellan stat och kyrka bör kyrkans organisation liksom kompetensfördelningen mellan olika kyrkliga organ i princip vara kyrkans angelägenhet. Detta bör emel-

lertid inte hindra att staten hjälper till med organisatoriska frågor i samband med övergången. I fråga om kyrkans framtida organisation bör förutsättas att kyrkan blir demokratiskt uppbyggd, behåller sin folkkyrkostruktur, i den meningen att dess tjänster skall stå öppna för alla, och upprätthåller en riksomfattande verksamhet.

I motionen behandlas härnäst avsnittsvis frågor om kyrkans ekonomi, uppbörd av kyrkoavgifter, den kyrkliga egendomen, begravningsväsendet, personalfrågor samt behovet av statlig reglering. I dessa delar hänvisas till motionen.

Läget beträffande de pågående överläggningarna mellan staten och kyrkan

Inför utskottet har statssekreteraren i kommundepartementet i sin egen-skap av ordförande i kyrkoministerns stat-kyrka-grupp (se kommittéberättelsen 1977 U 66) redogjort för läget i de olika arbetsgrupperna rörande stat-kyrka-frågan. Under överläggningarna mellan staten och kyrkan har som tidigare framgått överenskommit att det gemensamma arbetet skall bedrivas i en särskild samrådsgrupp i vilken ingår företrädare för staten, å ena sidan, samt ärkebiskopen och en av honom tillsatt arbetsgrupp med företrädare för biskopsmötet. Svenska kyrkans församlings- och pastorats-förbund, Rikskommittén för stiftsting och Riksförbundet kyrkans ungdom, å den andra. Vidare har som också tidigare nämnts överenskommit att fyra särskilda arbetsutskott skall behandla olika delområden inom arbetet med stat-kyrka-frågan. Dessa utgörs av begravningsutskottet, ekonomiutskottet, egendomsutskottet samt utskottet angående kyrkans framtida ställning – övergångsfrågor och erforderlig lagstiftning. Utredningsmässigt är arbetet i de olika utskotten inriktat på att slutföras under innevarande år. Parallellt med dessa utskott arbetar den inom svenska kyrkan tillsatta organisationsgruppen som har till uppgift att undersöka frågor om kyrkans framtida organisation i ett ändrat läge gentemot staten.

2. Tillfällig upplåtelse av kyrkorum

Motionen

I motionen 1976/77:1002 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Odelsparr (c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av bestämmelserna om tillfällig upplåtelse av kyrkorum för kyrkligt ändamål.

Motionärerna erinrar om att det saknas bestämmelser i lag rörande kyrkas upplåtelse för gudstjänst eller därmed jämförlig förrättning. Av hävd och sedvänja gäller att beslutanderätten i dessa angelägenheter tillkommer kyrkoherden. Sedan kvinnorna 1958 fick rätt att bli prästvigda samt inneha prästerlig tjänst har uppmärksammade fall förekommit där manlig kyrkoherde vägrat upplåta "sin" kyrka till kvinnlig präst för gudstjänst eller annan

kyrklig förrättning. Detta är enligt motionen otillfredsställande mot bakgrund av att kvinnan har lagfäst rätt till likabehandling både som präst och i övrigt. Det finns därför anledning att se över reglerna om tillfällig upplåtelse av kyrkorum för kyrklig förrättning. Beslutanderätten skulle i dessa fall, liksom i vad gäller upplåtelse för annat än kyrkligt ändamål, kunna överföras på kyrkorådet med rätt för rådet att delegera beslutanderätten till kyrkoherden men med skyldighet för denne att, därest han vill vägra upplåtelse för förrättning av annan präst, ta upp ärendet i kyrkorådet.

Gällande rätt

Beträffande upplåtande av kyrkorum *för annat ändamål än gudstjänst* eller därmed jämförlig förrättning finns bestämmelser i lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall. Beslut om sådan upplåtelse fattas av kyrkorådet med delegationsrätt till kyrkoherden eller avdelning inom kyrkorådet i vilken kyrkoherden ingår. Beslut i upplåtelsefrågan kan överklagas till domkapitlet som är slutinstans.

Upplåtandet av kyrkorum för gudstjänst eller liknande ändamål är däremot inte författningsreglerat. Som anförs i motionen har sådan upplåtelse enligt hävdvunnen praxis ansetts tillkomma vederbörande pastor (kyrkoherde). Sålunda gav regeringsrätten uttryck för denna uppfattning i ett rättsfall från 1937 (regeringsrättens årsbok 1937 E 16).

Frågan om möjligheten att överklaga pastors beslut rörande upplåtelse av kyrkorum har behandlats av riksdag och regering vid ett par tillfällen. I anledning av motioner till 1950 års riksdag rörande upplåtande av kyrkorummet för olika ändamål återopade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande (1950:16) ett av besvärssakkunniga avgivet yttrande i ämnet. Enligt detta torde huvudregeln att varje av statlig myndighet fattat beslut kunde överklagas gälla även för kyrkliga organ. Utskottet utgick därför från att talerätt mot pastors beslut redan förelåg. Det låg enligt utskottet närmast till hands att domkapitlet var rätt besvärsmyndighet. Samma uppfattning kom till uttryck i propositionen 1963:149 med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall, där föredragande statsrådet under hänvisning till första lagutskottets utlåtande uttalade att pastors beslut i ärende om upplåtande av kyrkorum för den av prästerskapet utövade religionsverksamheten torde kunna överklagas till domkapitlet. Första lagutskottets yttrande beträffande besvärsrätten återopades även av kommunministern i ett frågesvar vid 1975/76 års riksdag, dock med det förbehållet att rättsläget på den punkten inte var helt klart (riksdagsprot. 1975/76 nr 113 s. 15).

Det kan tilläggas att år 1976 prövade ett domkapitel besvär med anledning av pastors vägran att upplåta kyrkorummet för viss gudstjänst. Domkapitlets beslut överklagades till kammarrätten, som emellertid förklarade att besvär

skulle föras hos regeringen jämlikt 18 § allmänna verksstadgan. Kammar-rätten avvisade därför besvärerna men överlämnade samtidigt handlingarna till regeringen (utbildningsdepartementet). Besvärerna återkallades sedermera.

3. Konungens underskrift av vissa kyrkliga expeditioner

Motionen

I motionen 1976/77:583 av herr Nilsson i Agnäs (m) yrkas att riksdagen hos regeringen anhåller om utarbetande av en proposition om en grundlagsändring med innebörd

1. att av regeringen utnämnda kyrkliga befattningshavare måtte erhålla särskild av konungen undertecknad fullmakt,

2. att av regeringen fastställda kyrkliga böcker eller i dessa beslutade ändringar, ävensom andra förordningar i kyrkliga ärenden, måtte anbefallas till församlingarnas bruk (mötsv.) genom ett särskilt, av konungen undertecknat brev eller cirkulär, samt

3. att av konungen undertecknad särskild kallelse måtte utgå i samband med regeringens beslut om hållande av allmänt kyrkomöte.

Enligt motionären måste det betraktas som anmärkningsvärt att intet kyrkligt organ anmodades inkomma med remissyttrande över det under år 1974 slutligt antagna förslaget till ny regeringsform, trots den principiellt betydelsefulla förändring detta innebar med avseende på kyrkostyrelsen. Det synes angeläget att kyrkan i minsta möjliga utsträckning framstår såsom direkt underställd statsorgan, vilkas ställning och status icke i något avseende regleras av kyrkans bekännelse. Med nuvarande relationer mellan stat och kyrka måste det från kyrkans sida vara ett önskemål att konungen-statschefen i enlighet med den honom av ålder tillkommande ställningen som kyrkans främste medlem och tillsyningsman, om än endast symboliskt, likväl framstår som statsmaktens egentlige företrädare vid statsorganens handläggning av de kyrkliga ärendena. Mot angivna bakgrund föreslås i motionen att konungens ställning i berört avseende markeras på det sättet att vissa viktiga expeditioner i kyrkliga frågor undertecknas av konungen.

Frågans tidigare behandling m. m.

Motionsyrkanden i samma syfte som de nu aktuella förekom även vid 1975/76 års riksmöte (KU 1975/76:20 s. 2). I utskottets betänkande erinrades om att frågan om konungens ställning i kyrkliga sammanhang aktualiserats även vid 1975 års kyrkomöte. I en motion hade yrkats att konungen skulle underskriva vissa expeditioner i kyrkliga frågor. Kyrkolagsutskottet (1975:16) avstyrkte motionen med följande motivering.

Konungen är enligt 1 kap 4 § regeringsformen rikets statschef. Riket styrs enligt 5 § samma kapitel av regeringen. Denna består av statsministern och

övriga statsråd. Regeringsärenden avgörs av regeringen efter föredragning av statsråd. Författningar och andra expeditioner av regeringens beslut skall för att bli gällande skrivas under av statsministern eller annat statsråd på regeringens vägnar. Regeringen kan genom förordning föreskriva att tjänsteman i särskilda fall får skriva under expedition.

Bestämmelserna innebär att konungen inte längre äger att ta befattning med kyrkostyrelsen eller att skriva under expeditioner i kyrkliga frågor. Utskottet finner därför att de i motionen framförda förslagen är oförenliga med regeringsformen.

Till betänkandet hade fogats en blank reservation. Kyrkomötet ställde sig bakom utskottet.

I sitt av riksdagen godkända yttrande över motionsyrkandena i fråga vid 1975/76 års riksmöte hänvisade utskottet till kyrkolagsutskottets uttalanden vid kyrkomötet, vilka hade godkänts av mötet och innefattade ett konstaterande att den nya grundlagen innebär att konungen inte längre har befattning med kyrkostyrelsen. I sin hemställan avstyrkte utskottet motionsyrkandena.

4. Ändrad tidpunkt för val till kyrkofullmäktige

Motionen

I motionen 1976/77:999 av fru Ekelund (c) yrkas att riksdagen hos regeringen begär utredning av frågan om omläggning av valen till kyrkofullmäktige i enlighet med vad som föreslås i denna motion.

I motionen anförts att ett helt annat och mer normalt intresse för kyrkofullmäktige skulle kunna uppbådas om valen förlades på annan tidpunkt än den nuvarande. Man kunde därvid tänka sig olika alternativ. Den radikalaste och ur flera synvinklar bästa lösningen vore att kyrkofullmäktigevalen ägde rum i september året efter riksdags-, landstings- och kommunalvalen. En annan lösning är att kyrkofullmäktigeval sker på samma dag som övriga allmänna val. Det skulle innebära att det för de flesta människor blir fyra val på samma dag, men det kan inte vara någon större svårighet att välja till fyra institutioner än till tre. Ett annat alternativ och ur även andra aspekter väsentligt vore att återgå till fyraåriga mandatperioder och som tidigare ha val vartannat år. Ena gången kunde man då välja kommun- och kyrkofullmäktige, nästa gång riksdags- och landstingsledamöter.

Gällande regler m. m.

Enligt 3 § första stycket lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigeval är vid val i hela riket av kyrkofullmäktige tredje söndagen i oktober valdag. Val hålles samma år som ordinarie val till riksdagen samt val i hela riket av landstingsmän och kommunfullmäktige.

Tredje söndagen i oktober samma år som övriga kommunala val förrättats har varit valdag för val till kyrkofullmäktige sedan 1942. Denna ordning bekräftades i samband med den partiella författningsreformen 1968, vid övergången till treåriga mandatperioder 1970 och vid antagande av lagen (1972:704) om kyrkofullmäktigeval (prop. 1972:105, KU 1972:57, rskr 322).

Vid kyrkomötet 1975 väcktes en motion med hemställan att kyrkomötet skulle i skrivelse till regeringen tillkännage sin önskan om ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigevalen. Motionen behandlades av kyrkolagsutskottet (1975:6) som avstyrkte den med följande motivering:

Såsom motionärerna framhåller är valdeltagandet i de kyrkliga valen påfallande lågt, och tendensen under senare år har snarast varit en ytterligare försämring. Den i motionen framförda uppfattningen att tidpunkten för kyrkofullmäktigevalen, omkring en månad efter övriga allmänna val, inverkar negativt på valdeltagandet är plausibel, men att detta skulle vara den viktigaste orsaken förefaller tveklaktigt. En flyttning till annat år skulle kunna ha viss effekt på valdeltagandet. Så länge även kyrkofullmäktigevalen handhas av de kommunala valnämnderna synes emellertid redan den ökning av kostnader och arbete för valförrättarna som flyttningen skulle medföra göra förslag i den riktningen orealistiska. En gemensam valdag för alla fyra valen förefaller ha större utsikter att ge en märkbar effekt på valdeltagandet i de kyrkliga valen men skulle förutsätta en grundlig omarbetning av den så sent som 1972 antagna lagstiftningen. Utskottet anser visserligen att en ändring ägnad att gynna ett högre valdeltagande är önskvärd. Då svenska kyrkans framtida organisation och förhållande till samhället är föremål för överläggningar, synes det emellertid uteslutet att en framställning nu från kyrkomötets sida i enlighet med motionärernas förslag skulle ha några utsikter att vinna framgång.

Tre reservanter i utskottet stödde motionen. Kyrkomötet följde utskottet och avslog motionen.

Frågan om ändrad tidpunkt för kyrkofullmäktigevalen togs även upp med anledning av motionsyrkande i ämnet vid förra riksmötet (KU 1975/76:38 s. 19). I sitt av riksdagen godkända yttrande hänvisade utskottet till kyrkomötets ställningstagande i frågan samt sin egen allmänna inställning till stat-kyrka-frågan och avstyrkte motionen.

Utskottet

I motionerna 48 av herr Werner m. fl. (vpk) och 436 av herr Palme m. fl. (s) behandlas frågan om de framtida *relationerna mellan staten och svenska kyrkan*.

Som känt har på detta område sedan lång tid pågått ett mycket omfattande utredningsarbete, bl. a. genom parlamentariskt sammansatta kommittéer med bred politisk förankring. Sålunda har 1958 års utredning kyrka-stat utfört ett mångårigt förberedelsearbete som legat till grund för de överväganden som gjorts av 1968 års beredning om stat och kyrka.

I sitt slutbetänkande Samhälle och trossamfund som lades fram 1972 föreslog stat-kyrka-beredningen bl. a. reformer som syftade till att ge ett

klarare uttryck för svenska kyrkans egenskap av ett självständigt trossamfund och inte av en statlig institution. Den svenska kyrkan skulle sålunda enligt förslaget få möjligheter att självständigt besluta om trosfrågor och inre organisatoriska uppgifter av administrativ karaktär. Vidare skulle dragen av statsinstitution successivt tonas ner. Sålunda föreslogs att beskattningsrätten efter ett antal år skulle avskaffas och att huvudmannaskapet för bl. a. lokal folkbokföring och för allmänna begravningsplatser skulle överflyttas till samhälleliga organ.

Svenska kyrkans offentligrättsliga reglering över huvud taget skulle enligt stat-kyrka-beredningen helt upphävas efter en viss övergångstid. Beslutanderätten i samtliga inomkyrkliga angelägenheter skulle då överföras till svenska kyrkan och där omhändertas av nya kyrkliga organ. Församlingarna skulle övergå från att vara offentligrättsliga korporationer (kommuner) till privaträttsliga sammanslutningar. Beredningens förslag var inte enhälligt. Den mycket omfattande remissbehandling som förslaget underkastades gav vidare till resultat en ganska splittrad bild av opinionsläget i fråga om de framtida relationerna samhälle-kyrka. Något regeringsförslag med anledning av stat-kyrka-beredningens betänkande lades inte fram i anslutning till remissbehandlingen som avslutades i början av år 1973.

Hösten 1973 tillkallade ärkebiskopen en särskild arbetsgrupp bestående av representanter för bl. a. vissa kyrkliga organisationer och grupper med uppgift att söka få till stånd vissa reformer beträffande svenska kyrkans organisation. Vidare inleddes i början av år 1975 överläggningar mellan föredragande statsrådet i kyrkofrågor och företrädare för svenska kyrkan angående förhållandet mellan kyrka och stat i framtiden. Överläggningarna ledde till att en särskild samrådsgrupp bildades. Vidare tillsattes ett antal arbetsutskott – expertgrupper – vilka fick i uppdrag att bereda olika frågor på detta område, såsom kyrkans medverkan i begravningsväsendet och dess framtida ekonomi samt frågor om den kyrkliga egendomen, kyrkans framtida organisation och ställning i samhället.

Vid kyrkomötet hösten 1975 togs frågan om de framtida relationerna mellan stat och kyrka inte upp till någon närmare sakbehandling. Frågan berördes dock i olika sammanhang. Ärkebiskopen erinrade sålunda i sitt inledningsanförande vid mötet om det pågående utredningsarbetet i de nämnda expertgrupperna med deltagande från både statligt och kyrkligt håll. Han framhöll därvid att avsikten med detta arbete är att söka få fram förslag, som kan accepteras av båda parter, dvs. som är förenliga med den principiella ställning som statsmakterna intagit och med kyrkans önskan om rimliga möjligheter att också i fortsättningen, under ändrade yttre förhållanden, arbeta som en öppen folkkyrka. Enligt ärkebiskopen var det särskilt angeläget att man inom kyrkan kunde nå enighet om de bärande grundlinjerna för en framtida kyrkoorganisation och kring lösningar i övrigt som är rimliga och möjliga.

Enligt vad utskottet erfarit är arbetet i de nyssnämnda samråds- och ex-

pertgrupperna inriktat på att slutföras under innevarande år.

Yrkandet i motionen 48 (vpk) går ut på att riksdagen hos regeringen begär förslag om kyrkans skiljande från staten. I motionen 436 (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att de pågående överläggningarna mellan staten och kyrkan bör fullföljas enligt de ursprungliga fastlagda riktlinjerna och att arbetet bör planeras och bedrivas så att resultatet kan redovisas under år 1977 samt att de synpunkter på frågornas lösning som redovisats i motionen blir vägledande för arbetets inriktning. I båda motionerna görs gällande att stat-kyrka-beredningens förslag bör läggas till grund för lösningen av stat-kyrka-frågorna.

Som utskottet i tidigare sammanhang i samband med behandlingen av motioner rörande förhållandet stat-kyrka framhållit är frågan om de framtida relationerna mellan stat och kyrka, och där inbegripet inte bara svenska kyrkan utan även andra trossamfund, en angelägenhet som djupt engagerar stora medborgargrupper. Av största vikt är att lösningen av stat-kyrka-frågorna kan ske i en lugn och avspänd atmosfär. Enligt utskottet måste den självklara utgångspunkten för reformarbetet på det kyrkliga området vara att garantier skapas för den svenska kyrkans framtida verksamhet. Utskottet anser det väsentligt att svenska kyrkans möjligheter att verka som öppen folkkyrka bevaras. Reformerna måste också syfta till att åstadkomma likvärdiga arbetsbetingelser för andra trossamfund.

Utskottet har tidigare uttalat sin tillfredsställelse över de samtal och expertöverläggningar som kommit till stånd mellan staten och kyrkan. Utskottet har även förutsatt att om de pågående överläggningarna leder till positivt resultat det fortsatta reformarbetet sker under medverkan av bl. a. de politiska partierna. Som nyss nämnts är arbetet i de nämnda samråds- och expertgrupperna inriktat på att slutföras under innevarande år. Utskottet förutsätter att samråds- och expertgruppernas förslag kommer att bli föremål för en bred remissbehandling. Sammanfattningsvis vill utskottet uttala att riksdagen innan något initiativ i stat-kyrka-frågan övervägs bör avvakta resultatet av de pågående överläggningarna mellan staten och kyrkan samt det utredningsarbete som i det sammanhanget bedrivs. Utskottet föreslår att motionerna 48 och 436 förklaras besvarade med vad utskottet anfört.

Utskottet övergår härfter till behandling av de frågor som tagits upp i de övriga motionerna. I motionen 1002 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Odelsparr (c) begärs en översyn av bestämmelserna om tillfällig *upplåtelse av kyrkorum* för kyrkligt ändamål. I motionen anføres att sedan kvinnorna år 1958 fick rätt att bli prästvigda samt inneha prästerlig tjänst har några uppmärksammade fall förekommit där manlig kyrkoherde vägrat upplåta "sin" kyrka till kvinnlig präst för gudstjänst eller annan kyrklig förrättning. Detta är enligt motionen otillfredsställande mot bakgrund av att kvinnan har lagfäst rätt till likabehandling både som präst och i övrigt.

Det finns därför anledning att se över reglerna om tillfällig upplåtelse av kyrkorum för kyrklig förrättning.

Beträffande upplåtande av kyrkorum för annat ändamål än gudstjänst eller därmed jämförlig förrättning finns en särskild lag från 1963. Enligt denna fattas beslut om sådan upplåtelse av kyrkorådet med delegationsrätt till kyrkoherden eller avdelning inom kyrkorådet i vilken kyrkoherden ingår. Beslut i upplåtelsefrågan kan överklagas till domkapitlet som är slutinstans.

Upplåtande av kyrkorum för gudstjänst eller liknande ändamål är däremot inte författningsreglerat. Som anförs i motionen har sådan upplåtelse enligt hävdvunnen praxis ansetts tillkomma vederbörande pastor (kyrkoherde).

Frågan om möjligheten att överklaga pastors beslut rörande upplåtelse av kyrkorum har behandlats av riksdag och regering vid ett par tillfällen. I anledning av motioner till 1950 års riksdag rörande upplåtande av kyrkorummet för olika ändamål, åberopade första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande ett av besvärssakkunniga avgivet yttrande i ämnet. Enligt detta torde huvudregeln att varje av statlig myndighet fattat beslut kunde överklagas gälla även för kyrkliga organ. Utskottet utgick därför från att talerätt mot pastors beslut redan förelåg. Det låg enligt utskottet närmast till hands att domkapitlet var rätt besvärsmyndighet. Samma uppfattning kom till uttryck i propositionen med förslag till nyssnämnda lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall. Det kan tilläggas att år 1976 prövade ett domkapitel besvär med anledning av pastors vägran att upplåta kyrkorummet för viss gudstjänst.

Utskottet kan med hänvisning till det anförda konstatera att i praxis intagits den ståndpunkten att pastors beslut i berörda frågor har kunnat överklagas till domkapitlet. Detta innebär att beslut av pastor att vägra upplåtelse av kyrkorum för t. ex. gudstjänst som förrättas av kvinnlig präst kan överprövas och ändras. Vidare vill utskottet uttala att en författningsreglering i det angivna hänseendet är av kyrkolagsnatur och alltså fordrar medverkan från kyrkomötet. Med hänsyn till läget i stat-kyrka-frågan bör en sådan reglering inte aktualiseras nu. Utskottet avstyrker följaktligen motionen 1002.

Den i motionen 583 av herr Nilsson i Agnäs (m) upptagna frågan om konungens medverkan beträffande vissa viktigare *expeditioner i kyrkliga frågor* behandlades även vid 1975 års kyrkomöte och vid riksmötet senare samma år. Konstitutionsutskottet hänvisade därvid i sitt av riksdagen godkända betänkande till kyrkolagsutskottets uttalanden vid kyrkomötet, vilka hade godkänts av mötet. I dessa konstaterades att konungen enligt den nya grundlagen inte längre har befattning med kyrkostyrelsen. Utskottet har inte funnit anledning att inta annan ståndpunkt i frågan och avstyrker motionen 583.

Även den fråga som tas upp i motionen 999 av fru Ekelund (c) om *ändrad tidpunkt för val till kyrkofullmäktige* behandlades av 1975 års kyrkomöte och

1976/77 års riksmöte med anledning av motionsyrkanden i ämnet. Kyrkomötet hade avstyrkt en motion i detta syfte med hänvisning till de pågående överläggningarna i stat-kyrka-frågan. Samma ståndpunkt intog konstitutionsutskottet i sitt av riksdagen godkända yttrande. Ej heller beträffande denna fråga har utskottet funnit anledning att ändra sitt tidigare ställningstagande och avstyrker följaktligen motionen 999.

Med hänvisning till vad som ovan anförts beträffande de olika frågorna hemställer utskottet

att riksdagen

1. beträffande *förhållandet stat-kyrka* förklarar motionerna 1976/77:48 och 1976/77:436 besvarade med vad utskottet anför,
2. beträffande *tillfällig upplåtelse av kyrkorum* avslår motionen 1976/77:1002,
3. beträffande *konungens underskrift av vissa kyrkliga expeditioner* avslår motionen 1976/77:583,
4. beträffande *ändrad tidpunkt för val till kyrkofullmäktige* avslår motionen 1976/77:999.

Stockholm den 27 april 1977

På konstitutionsutskottets vägnar
KARL BOO

Närvarande: herrar Boo (c), Johansson i Trollhättan (s), Björck i Nässjö* (m), Mossberg* (s), Fiskesjö (c), Lindahl i Hamburgsund (fp), Svensson i Eskilstuna (s), Karlsson i Malung (s), Schött (m), Gustafsson i Ronneby (s), Kindbom (c), Nyquist (s), fru Hammarbacken (c), herr Eliasson (c) och fru Cederqvist (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Vid behandlingen av punkten 1. *förhållandet stat-kyrka* har herr Nyhage ersatt herr Björck i Nässjö och fröken Nilsson ersatt herr Mossberg.

Reservation

av herrar Johansson i Trollhättan, Svensson i Eskilstuna, Karlsson i Malung, Gustafsson i Ronneby, Nyquist, fru Cederqvist och fröken Nilsson (alla s) vilka beträffande *förhållandet stat-kyrka* anser att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 20 som börjar med orden "Utskottet har" och slutar med orden "utskottet anför." skall ha följande lydelse:

Utskottet har tidigare uttalat sin tillfredsställelse över de överläggningar som kommit till stånd mellan kyrkan och staten. Utskottet har vidare in-

formerats om att de pågående samtalen beräknas kunna slutföras under innevarande år.

Utskottet anser att vad som anförts i motionen 436 väl kan läggas till grund för en överenskommelse om en relationsförändring mellan staten och kyrkan.

Med hänsyn till att överläggningar pågår och beräknas kunna slutföras under innevarande år vill utskottet föreslå att motionerna 48 och 436 förklaras besvarade med vad utskottet anfört.

Särskilda yttranden

1. av herr Lindahl i Hamburgsund (fp), som beträffande *förhållandet stat-kyrka* anförde:

Folkpartiets landsmöte gjorde 1974 följande uttalande som klargör partiets principiella uppfattning om relationerna mellan stat och kyrka:

”De nuvarande banden mellan staten och Svenska kyrkan måste upplösas. Reformarbetet bör återupptas. Enligt partiprogrammet bör folkpartiet verka för kyrkans frihet, jämställdhet mellan trossamfunden i förhållande till staten och den enskildes rätt att själv avgöra medlemskap och ekonomiskt engagemang i trossamfund. Svenska kyrkan garanteras goda möjligheter att också i fortsättningen verka som öppen folkkyrka och att bedriva sitt arbete över hela landet.”

För de överläggningar som pågår mellan staten och svenska kyrkan överenskoms vid deras början riktlinjer som synes vara väl förenliga med folkpartiets principiella uppfattning om hur relationerna mellan stat och kyrka skall ordnas.

Enligt uppgifter från företrädare för de för staten och svenska kyrkan gemensamma arbetsgrupperna finns det goda förutsättningar att man kommer fram till praktiska lösningar om vilka såväl deltagarna i överläggningarna som de parter dessa företräder kan enas. Allt tyder dessutom på att överläggningarna kommer att vara avslutade under innevarande år eller senast i början av 1978.

Mot denna bakgrund ter det sig naturligt att överläggningarna fortsätter och avslutas enligt de förutsättningar och efter de riktlinjer som angavs när arbetsgrupperna tillsattes. I dessa förutsättningar ingår att de förslag som blir resultatet av överläggningarna skall remissbehandlas. Det finns alltså inte tillräckliga skäl för riksdagen att i detta läge genom ett uttalande i frågan påverka de pågående överläggningarna.

2. av herrar Björck i Nässjö (m) och Schött (m), vilka beträffande *frågan om konungens underskrift av vissa viktigare kyrkliga expeditioner* anförde:

Konungen är rikets statschef och därmed dess främste företrädare. Mellan konungen och kyrkan föreligger av ålder ett djupt samband. I regerings-

formen och i successionsordningen stadgas att konungen skall vara av den rena evangeliska läran. Stadgandena i vad gäller svenska kyrkan i 1809 års regeringsform är i sak oförändrade enligt den nya regeringsformen samtidigt som kyrkolagen i väsentliga delar fortfarande gäller. Enligt vår mening har således någon ändring icke inträtt beträffande konungens ställning i förhållande till svenska kyrkan. Mot angivna bakgrund borde det vara naturligt att konungen medverkar vid viktiga expeditioner i kyrkliga frågor.